

Bu bildiri, 7 Mayıs 2007'de Eskişehir'de Taşbaşı Konf. Salonunda Uluslararası Sempozyumda sunulmuştur.

XIII.YÜZYILDA YUNUS EMRE'NİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ MİSYON

Prof. Dr. Ali ÇELİK¹

Muhterem hâzırûn,

Bilindiği üzere, tarihî olaylar ve tarihî şahsiyetler kendi dönemleri içinde ele alınır ve öyle değerlendirilirler. Yunus Emre de tarihî bir şahsiyettir, tarihin belli bir döneminde yaşamış, bir misyon icrâ etmiş ve her fânî gibi o da mukadder vakit gelince, emânetini Hakk'a teslim ederek ebediyete intikal etmiştir.

Fakat o öyle bir şahsiyettir ki, küçücük cirmine rağmen, **Şeyh Galip**'in ifâdesiyle "*merdüm-i dîde-i ekvân*" olan yani "varlık âleminin gözbebeği olan İnsan" ı ve onun tüm sorunlarını dert edinmiş, bu kutlu varlığın şu dünya denilen fânî âlemde acı ve ızdırap çekmesine gönlü razı olmamış, onu, bu içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmanın yollarını aramış, bulduğu hakikatleri, karşılaştığı her insanla paylaşmış, şu âleme "*hoş bir sedâ*" bırakarak, görevini tamamlamanın mutluluğu içinde ebediyete yelken açmıştır.

Biz bu bildirimizde XIII.Yüzyılda Anadolu'da Yunus Emre'nin gerçekleştirdiği misyonu ele alacağız.

Konuyu iki ana başlık altında incelemek istiyorum:

- 1)Yunus Emre'nin içinde yaşadığı tarihî dönem ve sosyo-kültürel ortam.
- 2) Yunus Emre'nin gerçekleştirdiği misyon

A-) Yunus Emre'nin içinde yaşadığı tarihî ve sosyo-kültürel ortam.

Araştırmalar, Yunus Emre'nin 1240-1320 tarihleri arasında yaşadığı ve 80-82 yaşında öldüğü şeklindedir.

Bu dönem, XIII. Yüzyılın ikinci yarısı ile XIV.yüzyılın ilk yarısına tekabül etmekte olup, Anadolu Selçuklu Devletinin son dönemi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını kapsar

XIII. yüzyılda Anadolu, başından sonuna kadar, siyâsî, sosyal ve kültürel olayların iç içe yoğunlaştığı bir dönemi yaşar. Yüzyılın başlarında kaderin Anadolu'ya güldüğünü

---

¹ ESOĞÜ İlahiyat Fak. Dekanı

görüyoruz. 1219 yılında Selçuklu tahtına oturan ve 1237'ye kadar devam eden **Sultan I. Alaaddin Keykubad** dönemi, **Anadolu Selçuklu Devleti**'nin, siyâsî, askerî ve iktisâdî bakımlardan en parlak devrini yaşamıştır. **Sultan I. Alaaddin Keykubad**, yaptığı seferlerle ticaret yollarının güvenliğini sağlarken, inşa ettirdiği kervansaraylar ve ticaret siyasetiyle de iktisâdî kalkınmayı temin etmiştir.²

Onun vefatından sonra, tahta oğlu **II. Gıyâseddin Keyhüsrev** (1237- 1246) geçmiş ise de, babasının gösterdiği başarıyı gösterememiş, 1243 yılında Moğollarla yapılan **Kösedag** savaşında kesin olarak yenilmiş, bu tarihten itibaren Moğolların Anadolu'daki acımasız tahribatı başlamıştır. Bu tarih, **Anadolu Selçuklu Devleti** için düşüşün başlangıcı olmuştur. 1243 yılından sonra Anadolu topraklarına yerleşen Moğollar, Anadolu ve Türkler için bir felaket olmuştur.

II. Gıyâseddin Keyhüsrev (ö. 1246)'in ölümünden, tarihe karıştığı 1308 yılına kadar Anadolu Selçuklu Devleti, tahta geçen sözde sultanların, şehzâdelerin birbirleriyle mücadeleleri; devlet adamları ve ileri gelenlerin ihtirasları, tahrikleriyle; suikastlar, isyanlar, Bizans'a ilticâlar, Moğollar'ın intikam seferleri, ekonomik çöküntü ve halkın perişanlığı içersinde ömür sürmüştür.³

Moğollar, Anadolu'yu bir kasırğa gibi temelinden sarsmıştır. Şehirleri yakıyor, yıkıyor, yağma ediyor, halkı kılıçtan geçiriyorlardı. Selçuklu sultanları Moğollara ağır vergiler vermek suretiyle, onların boyunduruğu altına girmişlerdir. Halk, ağır vergilerden, aşağılanmaktan, zulümden, üst üste gelen kıtlıklardan ezilmişti. Yaşamak çekilmez bir yük olmuştu artık.⁴

Kültürel Ortam

XIII.Yüzyılda Anadolu'da sosyal ve kültürel hayat, her türlü zorluğa rağmen inkişaf halinde ve renklidir. Belli aralıklarla birkaç asırdır devam eden Haçlı Seferlerinin⁵ ardından yukarıda zikrettiğimiz Moğol istilâları, bir taraftan Anadolu Türk

² Yazıcı,Nesimi., *İlk Türk İslam Devletler Tarihi*, Ank. 2002,s.290

³ Yazıcı,Nesimi, *İlk Türk- İslam Devletleri Tarihi*,Ank,202,s.291-292

⁴ Öner, Mehmet., *Mevlânâ'nın Yunus'a Etkisi*, *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirleri*, Ank. 1995,s.251

⁵ 1096'da başlayan Haçlı Seferleri 1291 yılına kadar yaklaşık ikiyüz yıl devam etmiştir (Demirkent,Işın., DİA,XIV,525, "Haçlılar" mad.)

toplumunu bir çok sosyal, siyâsî ve ekonomik buhranla karşı karşıya getirirken, diğer taraftan Anadolu'da büyük bir fikrî ve mânevî potansiyel'in teşekkül etmesine de fırsat hazırlamıştır. Özellikle Anadolu Tasavvuf düşüncesinin teşekkülü açısından bu olayların müspet rolü açık bir şekilde görülmektedir: Asya'da Moğollar'ın yerinden yurdundan ettiği Oğuz boyları (Türkmenler), kabileler halinde Anadolu'ya göçerler. Çünkü o dönemde Anadolu, yegane müstakil, emniyetli ve sığınılacak müslüman ülke durumundadır. Asya topraklarından Anadolu'ya gelen Tasavvuf erbâbı arasında **Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî, Faahreddin-i Îrâkî, Necmeddin Dâye (ö.1251), Hacı Bektaş-ı Velî** vb. bir çok büyük şahsiyetler de bulunmaktadır. Bu dönemde, Türkistan'dan Suriye'ye kadar çok geniş bir bölgeden pek çok tarikat mensubunun akın akın Anadolu'ya geldiğini görüyoruz.⁶

Asyadaki Türkmen oymakları ile birlikte, bu oymaklar arasında saygın bir yeri olan ve çoğu **Ahmed Yesevî** tarikatına bağlı dervişler, tasavvuf erleri de Anadolu'ya gelirler. Allah yolunda irşad görevlerini yerine getirmeye çalışırlar. Bunlara **Horasan Erenleri** de denir. Karkın oymağının piri olarak Anadolu'da geniş şöhreti bulunan **Dede Karkın** Horasan'dan gelip bu gün Konya güneyindeki **Karkın** kasabası yakınlarına çadır kurar. **Hacı Bektaş, Suluca Karahöyük**'ü kendine yurt edinir. **Yunus Emre**'nin tapıldığı **Taptuk Emre**, bir ihtimalle Eskişehir yakınlarında tekkesini kurar.⁷

Yine aynı dönemde, Türk-İslam tasavvufuna damgasını vuracak ve onu asırlarca etkileyecek olan meşhur mutasavvıf-mütefekkir **Muhyiddîn İbnü'l-Arabî** (ö. 638/1240)'yi de Anadolu'da görmekteyiz.

“XIII. asır, Türk tefekkür tarihinde tasavvufî temâyüllerin hakim olduğu ve bu temâyüllerin çok kuvvetli bir milli şuur uyandırdığı asırdır. Türk tefekkürü, daha önce hiçbir devirde, bu asırda olduğu kadar tasavvufî düşünce etrafında toplanmamış ve bu düşünceyle hayat arasında bu kadar sıkı bir irtibat doğmamıştır.”⁸

⁶ Türer, Osman., *XIII: Asırda Anadolu'da Tasavvuf ve Yunus Emre*, **Diyanet Dergisi**,c.27,sayı.1,s. 88(Öztürk,Y.Nuri., Taih Boyunca Bektaşilik, İst,1990,s.61'den naklen)

⁷ Öner, Mehmet.,a.g.m. s.250

⁸ Türer, Osman., *a.g.m.*, göst.yer . (Ülken,H.Ziya, Türk Tefekkür Tarihi, İst. 1934,II,89'den naklen)

Anadolu'da doğup gelişen tasavvufî düşünce üç önemli kaynağa dayanmaktadır:

1. **İbnü'l-Arabî ve Sadreddin-i Konevî**'nin temsil ettiği, daha çok Mağrib mektebinin izlerini taşıyan **Vahdet-i Vücûd** felsefesi.

2. **Mevlânâ**'nın temsilciliğini yaptığı ve İran tesirlerinin ağırlıkta olduğu –sevgi ve hoşgörüyeye dayalı- **Estetik tasavvuf** anlayışı.

3. **Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre**'nin temsil ettiği Türk izlerini taşıyan Orta Asya –Horasan kökenli halk tasavvufunu temsil eden Ahlakçı tasavvuf anlayışı.

Böyle üç farklı karakteristik özellik taşıyan tasavvuf anlayışlarını birbiriyle meczederek Anadolu'ya has, canlı ve bütüncül bir tasavvuf vücuda getirilmiştir.,

XIII.yy Anadolu'sunda yaygın olan tasavvuf hareketlerini şöyle tespit etmek mümkündür: **Yesevîlik, Mevlevîlik, Bektâşîlik, Sühreverdîlik, Kübrevîlik, Halvetîlik.ve Rifâîlik**

Moğol istila ve saldırıları sonucu ortaya çıkan siyasi otorite boşluğu ve çeşitli sosyal buhranlar karşısında, insanlar huzur ve sükunu, tarikatlerin manevî huzur dağıtan çatısı altında aramışlardır.⁹ Bu manevî çatının temel direklerini oluşturan şahsiyetler ise, felsefî ve nazarî planda **İbnü'l-Arabî**, Sanat ve Estetik alanında **Mevlâna, teşkilatçılık ve aksiyon açısından Hacı Bektaş-ı Velî**, Sosyal dayanışma ve üretimde **Ahî Evren**, şiir sahasında da **Yunus Emre**'dir.

Bu zirve şahsiyetlerin ve onlar etrafında teşekkül eden tasavvuf muhitinin etkisiyle, tasavvufî düşünce ve idealler artık Türk kültürüne tam olarak damgasını vurmaya başlamıştır. Yeni kurulan ve akıllara durgunluk veren bir gelişme grafiği çizerek asırlarca devam edecek olan Osmanlı İmparatorluğunun fikrî, sosyal ve manevî temelleri de bu dönemde atılmıştır.¹⁰

B) Yunus Emre'nin gerçekleştirdiği misyon

⁹ Türer, Osman., *a.g.m.*, s.90 (Kabaklı, A., Türk Edebiyatı, İst. 1978, II,147-'den naklen)

¹⁰ Türer, Osman., *a.g.m.*, göst.yer

Yunus Emre, yukarıda tarihi ve kültürel durumunu vermeye çalıştığımız XIII. Asır Anadolu'sunda çok büyük bir görev îfa etmiştir. O kadar büyük ve etkin bir görev ki tesiri yedi asır sonrasında, bu günlerde devam ettiği gibi, daha nice asırlar devam edecektir. Onun sözlerinin şiirlerinin bu kadar etkili olmasını birkaç noktada şöyle özetleyebiliriz:

*-Yunus Emre, kendisiyle ilgili yapılan bütün nitelemelerin üstünde o her şeyden önce **kâmil bir müslüman** ve büyük bir **İslam mutasavvıfıdır**. Bilgi kaynakları ise, İslam'ın temel referans kaynakları olan **Kur'an** ve **Sünnet**'tir. Yunus, âdeta Kur'ân'ın içinden çıkıp gelmiştir. O, bunu şöyle açıklar:

Yunus'un sözü şi'irden amma, aslıdur Kitâb'dan

Hadîs ile dinene key bilgil sâdık olmak gerek.

*-Yunus Emre, Tasavvuf yolu içinde **Vahdet-i Vücûd =Varlığın birliği** anlayışını benimsemiş bir **Sûfî-Şâirdir**. Bu anlayışında o, fikren **Mevlânâ Celâleddîn'i Rûmî'ye** bağlıdır.

*-Sakarya kıyılarında doğup, Anadolu'yu hatta yukarı illeri gezen Yunus'un tahsil yapıp yapmadığı tartışılan bir konu olmakla beraber, o gerekli bilgileri edinmenin yollarını bulmuştur:

Elif okuduk ötürü

Pazar eyledik götürü

Yaratılmışı severiz

Yaratandan ötürü

Kıtası bize, onun gerekli bilgileri aldığına işaret etmektedir.

*-Yunus Emre, gerekli tasavvuf eğitimi görmüş¹¹, **Mevlânâ**'nın ders halkasına girmiş¹², feyzini, **Hacı Bektâşi Velî**'den, nasibini de Sakarya illerinde **Taptuk Emre**'den almış, onun dergahında senelerce mânevî olgunluk elde etmeye çalışmış bir **Türk kocasıdır**.¹³

Tapdug'un tapusunda kul olduk kapusunda

Yunus miskin çiğ idik pişdik elhamdülillah

Yunus Hakk'a bilışeli cân-u gönül verişeli

Şol Tapdug'a erişeli gizli râzım açar oldum (Tatçı,s.212)

Fakat ne bir Mevlevîdir ne de Bektâşî. O, kendi nev'i şahsına münhasır bir **Mutasavvıf şâirdir**.

*-O, şiirlerinde bir taraftan Yeseviliğin temsil ettiği Orta Asya tasavvufunun izlerini sergilerken, aynı zamanda Mevlânâ'nın sevgi ve hoşgörüyeye dayanan estetik tasavvufunun temsilcisi durumundadır. O tasavvufî idealleri son derece tabii ve sâde bir dille Türkçeleştirmiş bir şairdir.¹⁴

*-Yunus Emre'nin en büyük özelliği **Samimi** /içten oluşu ve **Barışçılığ**ıdır. O, kendisiyle, diğer insanlarla, Tanrısı ile barışıktır.¹⁵

*-Tasavvuf anlayışı onda, bir hayat tarzıdır. O'nun tüm inanç dünyası, **sevgi** ve **hoşgörü** temeli üzerine bina edilmiş bir dünyadır. "**Yaratılanı sev yaratandan ötürü**" şeklindeki sözleri, onun inanç dünyasını özetleyen en çarpıcı ifâdedir. O, Allah'ı ve Allah'ın yarattığı her şeyi sever. Allah'ın birliğine gerçekten inanmıştır ve hiçbir varlığı, hiçbir olayı, hiçbir inancı, hiçbir insanı Allah'ın birliği dışında tutmaz. Her şey Allah'ın

¹¹ Toprak,Burhan,*Yunus Emre*,İst,2006,s.23-28; Kabaklı,Ahmet., *Türk Edebiyatı*, II,174-175

¹² Yunus Emre'nin de bu halkaya girdiğini, onun semâ ve sohbet meclislerinde mânâ âlemine daldığını şu beyitlerden anlıyoruz: "*Mevlânâ sohbetinde saz ile işret oldu / Ârif mânâyâ daldı, çün bilebilir ferişte*" Yine : *Mevlânâ hüdâvendigâr bize nazar kıldı / Onun görklü nazarı, gönlümüz aynasıdır.*" der. (Öner, Mehmet.,a.g.m. s.251)

¹³ Köprülü Fuat., *Türk Edebiyatında İlk Muatsavvıflar*, Ank,1991,s.270

¹⁴ Türer, Osman., *a.g.m.*, s..97-98

¹⁵ Araz,Nezihe., *Ballar Balını Bulan Şair, Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler* (Hüseyin Özbay-Mustafa Tatçı), İst,1994,s.26

irâdesiyle, Allah tarafından yürütüldüğüne, bütün varlıklar ve olaylar sadece birer vesîle olduğuna göre, evrende herhangi bir şeyi sevmemek, Allah'ı sevmemek demektir. Kin tuttuğuz Allah'tır, yerdüğiniz, çekiştirdüğünüz, alay ettiğünüz Allah'tır.

Yunus Emre Ne yapmıştır?

*-Yunus Emre, **iman ve vicdan terbiyesinde** vazife görmüş bir **Anadolu evliyâsıdır**.

*-O kendini aşmış, âdeta kendi nefsiyle içinde yaşadığı çağı birleştirerek; kendi iç dünyasında çağının sorunlarını, çağının sorunlarında kedisini görmek suretiyle birlikte çözüm aramıştır. Yunus Emre'nin bu davranışı, tam anlamıyla İslâmî bir duruştur. İçinde yaşadığı çağın yanlışlıklarını düzeltmek için eliyle müdâhale edememiştir belki ama diliyle en güzel şekilde, kırıp dökmeden en anlaşılır bir anlatım tarzıyla karşı çıkmıştır.

Senin ben demekliğin

Mânîde usûl değil

Biz kapı kullarına

Şaşı bakmak yol değil

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsin

Ya nice okumaktır

*-XIII.yy. da gerek siyâsî gerekse sosyal ve kültürel dünyası altüst olmuş, kafa ve gönül dünyasında derin yaralar almış Anadolu insanına seslenmiş ve, onları birbirlerini sevmeye, birbirleriyle **kardeş olmaya, kardeşçe yaşamaya** çağırmıştır:

Gelin tanış olalım

İşi kolay kılalım

Sevelim sevilelim

Dünya kimseye kalmaz.

000

Söz ola kese savaşı

Söz ola bitire başı

Söz ola ağulu aşı

Bal ile ya ede bir söz,

000

Ben gelmedim davi için

Benim işim sevi için

Dostun evi gönüllerdir

Gönüller yapmağa geldim

*-Yunus Emre, halk diliyle tasavvuf Edebiyatının en üstün şairidir. Daha Orta Asya asırlarında **Ahmet Yesevî** ile başlayan halk tasavvuf şiiri, Türkistan, Horasan ve Anadolu'da yüz yılı aşan bir işleniş çağından sonra en üstün seviyesine, Yunus'un, **Yunus Emre Mektebi**'nin şiirleriyle varmıştır.¹⁶

*-Yunus Emre şiirlerinde, “**Allah sevgisini, aşk ve güzel ahlâk**” ile ilgili düşüncelerini, her türlü bâtıl inanca karşı, gerçek İslâm tasavvufunu işleyerek Türk-İslam birliğinin oluşmasında önemli vazifeler îfâ etmiştir.

*-Yunus Emre, XIII. Asırda Anadolu'da sessiz sedâsız bir **dil inkılabı** yapmıştır. Bu inkılap, doğrudan doğruya Arab, İran dilleri yerine Türk dilini getirmektir.¹⁷ Yunus Emre olmasaydı bilmiyorum **Karamanoğlu Mehmet bey'in** fermanı ne derce başarılı olurdu.

*-Yunus'un kullandığı dil **öz Türkçe** değil, Türk Halk dilinde yaşayan tabîî Türkçedir.¹⁸ O, kelimelerden bir Süleymâniye kurmuş büyük bir dil mimarıdır.¹⁹ Yunus, Türk dilinin sırlarına hâkimiyeti, millî imanı, millî zevki ve hür düşünceyi temsil eden tefekkür ve imanını bütün Anadolu'ya sirâyet ettirmiş bir ulu kişidir.²⁰

¹⁶ Banarlı, Nihat Sami., *Millî Tekevvünümüzde Yunus Emre'nin Yeri, Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler* (Hüseyin Özbay-Mustafa Tatçı), İst,1994, s.66

¹⁷ Banarlı,a.g.m.,s.70

¹⁸ Banarlı,a.g.m.,s.71

¹⁹ Ayverdi,Samiha., *Âbide Şahsiyetler*, İst., 1976,s.58

²⁰ Ayverdi,a.g.e.,s.62-63

*-Yunus'un şiirleri, her dilin söyleyemeyeceği bir açıklık ve kolaylıkla söylenmiş “*Sehl-i mümtenî*” bir özellik taşımaktadır. **Nihat Sami Banarlı** bunu şöyle açıklar: Hiç biri Yunus gibi anlatamaz, Yunus, her şeyi kolay söyler: Mesela dünya var olalı beri nice gözler gül görmüş, nice güller koklanmıştır, Ama güllerde Allah'ı koklayan ilk şair Yunus Emre olmuştur:

Salınur Tûbâ dalları

Kur'an okur hem dileri

Cennet bağının gülleri

Kokar Allah deyu deyu²¹

*-Yunus Emre'nin gerek **Divan**'ı ve gerekse **Risâlü'n-Nushiye**'si bir bütün olarak incelendiğinde, onun şiirlerinde hep İslâm'ın hoşgörü anlayışının bir yansıması görülür. O, “*yaratılanı hoş gör yaratan ötürü*” ifâdesiyle anlatılan geniş **hoşgörü**yle bütün İnsanlığa **tek bir gözle bakabilmiş**, bütün inanç ve düşünceleri bu anlayış içinde anlamaya çalışmış, ama hep **İslâm**'ı ve onun getirmiş olduğu evrensel ilkeleri telkin etmiştir. Bunların başında da **Sevgi, hoşgörü, barış ve güzel ahlak** ilkeleri gelmektedir.

Her geçen gün tahrip edilen irfan hayatımıza Yunus'ların felsefesiyle yeniden can verip ayağa kaldırmak, bir vatan ve iman borcudur.²²

Saygılarımla.

---

²¹ Banarlı,a.g.m.,s.68

²² Ayverdi,a.g.e.,s.59